

Андрощук Г. О.

ORCID: 0000-0003-0781-9740

кандидат економічних наук, доцент,

головний науковий співробітник

Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності

Національної академії правових наук України

м. Київ, Україна

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК ФАКТОР ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КИТАЮ

Ключові слова: інтелектуальна власність, інновації, комерційна таємниця, економічна безпека, промислове шпигунство, фінансова компенсація.

Китай – це зростаюча супердержава, яка впливає на всі економіки світу. Економіка КНР – друга (після США) економіка світу за номінальним ВВП і перша за ВВП за паритетом купівельної спроможності. Китай став найпривабливішою для іноземних інвестицій країною серед країн, що розвиваються, і багато років поспіль зберігає лідируюче місце за обсягом залучених іноземних інвестицій. Водночас, китайський бізнес нерідко звинувачують у розкраданні інтелектуальної власності (ІВ) іноземних компаній. Промислове та економічне шпигунство, зокрема, є одним із ключових протиріч у торгових відносинах між США та Китаєм [1]. Урядова комісія США з інтелектуальної власності (IP Comission) опублікувала звіт, згідно з висновками якого Китай відповідальний за 80% випадків розкрадання американської ІВ. Сумарні збитки від нехтування правом на її захист фахівці оцінили у \$300 млрд. На початку 2020 р. уряди США та КНР підписали угоду про співпрацю у сфері економіки та торгівлі. За її умовами, зокрема, Китай мав ініціювати «структурні зміни» в країні, які б дозволили ефективно боротися з контрафактом та крадіжкою ІВ.

В умовах цифровізації підвищується значимість економічної безпеки країни. Під національною економічною безпекою насамперед розуміється сукупність умов та факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення та вдосконалення. Відповідно, в умовах глобалізації світової економіки, зростання ризиків, загроз та небезпек виникає необхідність створення системи економічної безпеки, здатної адекватно реагувати на всі несприятливі для діяльності національних економік

і підприємств та їх економічної безпеки внутрішні та зовнішні фактори. Під системою економічної безпеки автор розуміє сукупність об'єкта, засобів захисту, нормативної бази та організаційних структур здійснення, що забезпечують захист життєво важливих інтересів особистості, підприємства, регіону, держави від внутрішніх і зовнішніх ризиків, загроз та небезпек [2].

Захищаючи комерційну таємницю спеціальними процедурами поводження з нею, технологічними та юридичними заходами безпеки та юридичним захистом, включаючи угоди про нерозголошення (Non-disclosure Agreement- (NDA), а також положення про найм на роботу та не конкуренцію, і т. п., щоб гарантувати, що правовласники ІВ можуть переглянути стратегію, щоб отримати максимальну вигоду від покращеного захисту комерційної таємниці відповідно до переглянутого Закону про недобросовісну конкуренцію КНР (Law of September 2, 1993, of the People's Republic of China Against Unfair Competition – (AUCL). Варто зазначити, що у питаннях ІВ, зокрема комерційної таємниці, цей закон посідає особливе місце. В судових спорах з іноземними компаніями, що діють на ринку Китаю, він є основним знаряддям, що обґрунтовує законність копіювання тієї чи іншої технології китайським бізнесом, з посиланням на необхідну конкурентну складову ринку. **Визначення комерційної таємниці.** Ст. 9 Закону про боротьбу з недобросовісною конкуренцією (далі Закон – (AUCL) проголошує: «[а] бізнес-оператор не повинен брати участь у жодному з наступних порушень комерційної таємниці:

Для цілей цього Закону під комерційною таємницею розуміється будь-яка технічна інформація, оперативна інформація або комерційна інформація, яка не є загальновідомою та має комерційну цінність, і щодо якої її уповноважена особа вжила заходів для забезпечення її конфіденційності». **Комп'ютерне програмне забезпечення та технології.** Крім вимог щодо захисту відповідно до Закону про авторське право або положень ліцензійної угоди, власники комп'ютерного програмного забезпечення можуть також захищати свою інформацію відповідно до AUCL. Суди ухвалили, що комп'ютерні програми і пов'язані з ними документи можуть являти собою комерційну таємницю, що охороняється, при дотриманні певних вимог. Подібно до інших видів інформації, при визначенні доступності захисту комерційної таємниці основна увага приділятиметься трьом складовим елементам: «невідома громадськості», «має комерційну цінність» та «вжиті заходи конфіденційності». Нове законодавство про боротьбу з недобросовісною конкуренцією перекладає частину тягаря доказування в цивільних суперечках щодо комерційної таємниці на передбачуваного порушника. Власник комерційної таємниці повинен лише надати докази prima

facie (з першого погляду) про те, що він вжив заходів щодо збереження конфіденційності заявленої комерційної таємниці, а також доказ того, що комерційна таємниця була порушена, а підозрюваний порушник повинен довести, що право власника позову не є комерційною таємницею, і підозрюваний несе відповідальність за відсутність доказів. Це значно зменшує тягар доказування і є доброю новиною для власників прав на комерційну таємницю.

Китайський уряд активно виконує зобов'язання, підписані в американсько-китайській економічній та торговій угоді, підвищує захист прав ІВ (включаючи комерційну таємницю) та прагне створити кращі умови для ведення бізнесу, що є позитивним сигналом для іноземних інвесторів. Тому майбутні умови для захисту комерційної таємниці в Китаї, безумовно, будуть більш сприятливими та справедливими.

Головне для Китаю – захистити свої інновації, наголос передбачається зробити на охороні ІВ. Так у 3-му номері журналу "Цюші" за 2021 р. опубліковано статтю голови КНР Сі Цзіньпіна "Всебічно посилити роботу із захисту прав інтелектуальної власності, надати інноваціям життєві сили, стимулювати побудову нової моделі розвитку". У вступній частині статті сказано: "Інновації – це головна рушійна сила розвитку, захист прав інтелектуальної власності – це захист інновацій. Захист прав інтелектуальної власності має безпосереднє відношення до національної безпеки. Тільки за умови суворого захисту прав інтелектуальної власності, можливий ефективний захист власних досліджень та розробок у галузі критично важливих ключових технологій, запобігання та нейтралізації величезних ризиків" [2]. **Загрози національній безпеці США з боку Китаю. Китай має низку національних планів, які включають Made in China 2025 та їх 14-й п'ятирічний план, в якому перераховано близько 10 технологій, у яких вони прагнуть домінувати. До них належать технології, від яких залежать галузі та генератори багатства майбутнього, такі як штучний інтелект, квантові інформаційні системи, біотехнології, напівпровідники та автономні системи.** Китайський уряд використовує всі інструменти національної влади, від шпигунства до легальних придбань та спільних підприємств для придбання конкретних технологій, щоб вони могли бути світовими лідерами у цих технологіях.

Китай розглядає національну безпеку та економічну безпеку як одне й те саме, зазначає Анна Пуглісі- директор біотехнологічних програм та старший науковий співробітник Центру безпеки та нових технологій Джорджтаунського університету. "Китай дійсно дивиться на розвиток науки і техніки як на нульову суму", – сказала вона. «Це справді рушійна сила багатьох заходів, які ми бачимо». У доповіді Національної комісії з розвитку та реформ від 2017 р. «[президент

Китаю Сі Цзіньпін] описує науку та техніку як національну зброю, що якщо Китай хоче бути сильним, він повинен мати потужну науку та технології», – зазначила вона [3]. Сі Цзіньпін повторив аналогічні формулювання у нещодавній промові, де він назвав науку та техніку «*гострою зброєю для розвитку*» і сказав, що «*якщо наука та техніка сильні, країна буде сильною*».

Дослідження свідчать, що крадіжка комерційної таємниці з країн ОЕСР становить від 1% до 3% ВВП. І незалежно від того, як ви це вимірюєте, і типу крадіжки ІВ від крадіжки комерційної таємниці, підробки, копіювання програмного забезпечення, Китай завдає від 60% до 80% збитків [3]. Китай несе основну відповідальність за крадіжку ІВ США і що внутрішня загроза стає дедалі серйознішою проблемою: Понад 80% усіх справ, обвинувачених в економічному шпигунстві (тобто справ, пов'язаних з крадіжкою комерційної таємниці китайським урядом або від його імені, його інструментів чи агентів), пов'язані з Китаєм, а 60% усіх справ, пов'язаних із комерційною таємницею, пов'язані з Китаєм. [4]. Останніми роками спецслужби Китаю стали більш активні у крадіжці ІВ: з 2014 р. відповідальність за крадіжку американської ІВ перемістилася з кібероперацій, які проводяться Народно-визвольною армією (НДАК), на операції, орієнтовані на інсайдерів, що проводяться Міністерством державної безпеки (MSS), агентством розвідки та безпеки Китаю, яке відповідає за контррозвідку, зовнішню розвідку та політичну безпеку. MSS успішно розвиває відносини зі співробітниками американських компаній, які мають доступ до ІВ, і багато судових переслідувань Міністерства юстиції у зв'язку з порушенням комерційної таємниці наразі є наслідком внутрішніх загроз. **Небезпечний Китай: мінімізація ризиків у співпраці України.** За результатами 2020 р. за товарообігом Китай посідає перше місце серед усіх торговельних партнерів України. Китай – це глобальний гравець, який для реалізації своїх інтересів готовий здійснювати кроки, які можуть нести загрозу національній безпеці нашої держави. Інтереси Китаю – виграти у стратегічній конкуренції з США, і Китай намагається використати Україну в т. ч. як джерело військових технологій, які можуть змінити баланс сил на його користь. В умовах посилення стратегічної конкуренції з США Китай зацікавлений у стабільних, дружніх та передбачуваних відносинах із Росією. Тому Пекін навряд чи робитиме кроки, які поставлять під сумнів російські інтереси, в т. ч. й щодо України. Це підтвердилось під час вторгнення Росії до України. Напередодні китайські урядові хакери провели низку кібератак на українські військові та енергетичні об'єкти. Пекін діє лише у своїх прагматичних інтересах. Навіть більше, Китай готовий і здійснює дії, які загрожують інтересам України. Так, Офіс Генераль-

ного прокурора України 28.08.2020 р. повідомив, що Верховний Суд визнав справедливими рішення судів попередніх інстанцій стосовно шпигунської діяльності громадянина КНР, якого було засуджено до 10 років позбавлення волі. В суді доведено, що громадянин КНР Шу Юаньцзе, професор Сіанського НДІ сучасної хімії проводив шпигунську діяльність на Дніпропетровщині. Маючи ступінь д.т.н., він здійснював розвідувальну діяльність під прикриттям офіційного науково-технічного співробітництва між КНР та Україною, організував на території області збір науково-технічної та технологічної документації в галузі бойового ракетобудування з метою передачі до іноземної організації інформації, яка становить державну таємницю України. Вирок для шпигуна набув законної сили [5], **Виклики та ризики, пов'язані зі співпрацею з Китаєм** [6]: спроби встановлення контролю над українськими стратегічними підприємствами та заволодіння чутливими військовими технологіями; технологічна експансія в критичні галузі України, такі як атомна енергетика, ІТ-сфера, кібербезпека; намагання створити критичну залежність від китайського ринку, фінансування та технологій; формування в політичному, академічному та експертному середовищі прокитайського лобі тощо. Китайський уряд прискорює військовий розвиток, зокрема, за рахунок своєї агресивної політики здобуття і відтворення чутливих технологій, необхідних для подальшої мілітаризації країни. Водночас Китаю бракує досвіду в деяких критичних технологіях, особливо в авіаційній, космічній, суднобудівній та військовій галузях. КНР намагається купувати не тільки продукцію, а й технології, на яких вона базується. У рамках експортних контрактів у сфері високих технологій Китай часто намагається включити у контракт пункт **про передачу ІВ**. Проте, якщо такі положення не передбачаються, китайські компанії намагаються провести зворотній інжиніринг та самостійно сконструювати пристрій / машину / транспортний засіб. Китай не готовий брати на себе ризики від укладення економічних угод з Україною, вдається лише до тактичних інвестицій і не береться розвивати свої проекти в Україні без створення для них спеціальних комфортних умов. Таких висновків дійшли автори дослідження Центру економічної стратегії (ЦЕС) за підтримки Центру міжнародного приватного підприємництва (СІРЕ) [7].

22 вересня 2021 р. ЦК компартії Китаю та Державна рада видали «Керівні принципи побудови могутньої країни з правами інтелектуальної власності (2021–2035 pp.)» ("Guidelines for building a powerful country with intellectual property rights (2021–2035)" [8]. У документі викладено грандіозний план Китаю щодо прискорення будівництва держави, яка має силу ІВ. Китай перетворився з великої країни, що імпортує права на ІВ, у велику країну творчості, і трансформація

роботи в галузі ІВ від гонитви за кількістю до покращення якості прискорилося в усіх відношеннях. Генеральний секретар Сі Цзіньпін наголосив, що захист інтелектуальної власності пов'язаний із модернізацією національної системи управління та можливостей управління, якісним розвитком, щастям життя людей, загальною ситуацією відкритості країни та національною безпекою [9].

Водночас США вбачають загрози національній безпеці з боку Китаю, тому застосовують нові законодавчі механізми захисту ІВ і комерційної таємниці, уважно стежать за тим, як Китай виконує свої зобов'язання в рамках Економічної і торгової угоди між США та Китаєм (Угода про перший етап). У 2020 р. Китай опублікував кілька проєктів правових і нормативних заходів, пов'язаних з ІВ, і завершив роботу над більш ніж десятком заходів. Примітно, що Китай вніс поправки в патентний закон, закон про авторське право і кримінальний кодекс. Однак ці кроки до реформи вимагають ефективної реалізації і не відповідають всьому спектру фундаментальних змін, необхідних для поліпшення ландшафту ІВ у Китаї **Вплив на національну безпеку. Крадіжка ІВ щорічно висмоктує з економіки США від 200 до 250 млрд доларів.** Екстраполяція цих даних про крадіжку ІВ у Китаї дає приблизну оцінку від 3,8 до 4,8 млн робочих місць у США, втрачених внаслідок крадіжки ІВ у всьому світі [10]. Існує також зовнішньополітичний аспект крадіжки ІВ. Щорічно Торговий представник США (USTR) публікує Спеціальний звіт 301 про глобальне забезпечення дотримання прав ІВ. В опублікованому 27.04.22 р. USTR Спеціальному звіті (2022 Special 301 Report) Китаю приділяється більша увага, ніж будь-якій іншій країні. USTR вважає, що, попри внесення змін до свого законодавства, спрямованих на покращення охорони та захисту прав ІВ, Китаю ще належить вирішити більш фундаментальні проблеми, які переслідують власників ІВ, такі як «слабкі канали» захисту і відсутність прозорості та незалежності судових органів» [11].

Література:

1. Андрощук Г. О. Економічне шпигунство: зростання масштабів і агресивності: (Ч. I) // Наука, технології, інновації. 2018. № 3(7). С. 39–49, № 4(8). С. 21–26.
2. Андрощук Г.О. Комерційна таємниця, як фактор забезпечення національної економічної безпеки: практика Китаю (Ч.1) // Наука, технології, інновації. 2022. № 2(22). С. 10–21.
3. Sabri Ben-Achour China's state-sponsored industrial espionage is part of a larger system. URL:<https://www.marketplace.org/2021/12/09/chinas-state-sponsored-industrial-espionage-is-part-of-a-larger-system/>

4. The Department of Justice's National Security Division Chief Addresses China's Campaign to Steal U.S. Intellectual Property. URL: <https://www.wiggin.com/publication/the-department-of-justices-national-security-division-chief-addresses-chinas-campaign-to-steal-u-s-intellectual-property/>

5. Геннадій Андрощук. Вирок Верховного Суду України китайському шпигуну-науковцю: 10 років позбавлення волі. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/virok-verhovnogo-sudu-ukrayini-kitayskomu-shpigununaukovcsyu-10-rokiv-pozbavlennya-voli.html>

6. Юрій Пойта Небезпечний Китай: як Україні мінімізувати ризики у співпраці зі "стратегічним партнером". URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2021/12/6/7131099/>

7. Китайський економічний слід в Україні // Центр економічної стратегії. Аналітична записка. Д. Горюнов, Б. Прохоров, Г. Сахно. 24 вересня 2021 р. URL: <https://ces.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/%D0%9A%D0%B8%D1%82%D0%B0%D0%B9%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9-%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4-%D0%B2-%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96-1.pdf>

8. Essentials of the “Guidelines for Building a Powerful Country with Intellectual Property Rights (2021–2035)”. URL: <http://www.lungtin.com/Content/2021/09-30/1106495335.html>

9. Comprehensively strengthen the protection of intellectual property rights and accelerate the construction of a strong country. URL: <http://www.kinhalo.com/index.php?m=content&c=index&a=show&catid=62&id=30>

10. Protecting Intellectual Property and the Nation's Economic Security. URL: https://www.americanbar.org/groups/intellectual_property_law/publications/landslide/2013-14/may-june/protecting-intellectual-property-nations-economic-security/

11. Eileen McDermott USTR Suspends Review of Ukraine, Remains Concerned with China in Latest Special 301 Report. URL: <https://www.ipwatchdog.com/news/2021/09/01/eileen-mcdermott-ustr-suspends-review-of-ukraine-remains-concerned-with-china-in-latest-special-301-report/>